

LENIWY (220) *ai*

leniwy (216), **leniw** (2), leniwy *a.* leniw (2).

-e- (219), -ę- (1).

-e- (67), -é- (1); -e- : -é- *Strum* (1:1).

comp i sup (3 + 1) (nå)leniwszy.

sg m N leniwy, leniwszy, nåleniwszy (90), leniw (2); ~ (*attrib*) leniwy (13); ~ (*praed*) leniwy (28), leniw (2) *GórnTroas, SzarzRyt*. ◊ *G* leniw(e)go (4). ◊ *D* leniw(e)mu (4). ◊ *A* leniw(e)go (20), leniwy, leniwszy (5). ◊ *I* leniwym (11). ◊ *L* leniwszym (1). ◊ *V* leniwy (2). ◊ *f N* leniwå (5), leniw(a) (2). ◊ *G* leniw(e)j (2). ◊ *D* leniw(e)j (1). ◊ *A* leniwå (2). ◊ *I* leniwå (2). ◊ *n N* leniwé (12); -é (1), -(e) (11). ◊ *G* leniwégo (7); -égo (1), -(e)go (6). ◊ *A* leniw(e) (1). ◊ *pl N m pers* leniwi (27), leniwy (1); -i : -y *GlabGad* (1:1). *m an* leniwi (1). *subst* leniwé (3); -é (2), -(e) (1). ◊ *G* leniwych (2). ◊ *D* leniwym (5). ◊ *A m pers* leniw(e) (3). *subst* leniw(e) (1). ◊ *I m* leniwymi (1) *KuczbKat*, leniwsz(e)mi (1) *ModrzBaz*. ◊ *L* leniwych (1). ◊ *V* leniwi (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Niechętnie podejmujący wysiłek, nie chcący pracować; *piger BartBydg, Mącz, Calag, Calep, Cn; lentus Mymer¹, BartBydg, Mącz, Calep; tardus BartBydg, Mącz, Calep, Cn; ignavus Mącz, Calag, Calep; segnis Mącz, Calep, Cn; otiosus BartBydg, Mącz; persegnis Mącz, Calep; fugiens laboris a laborum, veternosus Mącz, Cn; cunctabundus, deses, desidiosus, discinctus, frigidus, fungus, hebes, languidus, murcus, murcidus, negligens, oscitans, pinguis, reses, socors (secors), somniculosus, spissus, supinus, tepidus Mącz; fugitans laboris, torpidus Calep; impatiens laboris Cn* (182) : Podzi precz leniwy słuگو/ Bo iefz wiele á ípířz dłuگو *BierEz* K2v, K2, S, S2; *Mymer¹* 35; *Lentus, otiosus, piger, tardus*, etc. *lyenyvy. BartBydg* 81; *Przeto v kogo iefz wielka á mięfiřta głowa znamionuie człowieka leniwe^g á złey complexey ku rozumowi GlabGad* B3v, L2v [2 r.]; *WróbŻořt* K7v; *RejRozpr* Hv; *BielKom* B7v, D6v; *RejWiz* 56; *BibRadz Ex* 5/17 [2 r.]; ále íporadå řtåtecznå nie płochå zbroię nálię bierzćie przeřpiecznie/ przeciw leniwym á opiřym Krzeřćianom *BielKron* 255, 50, 102, 346; *Endymionis somnum dormire, [...] Bárzo dłuگو ípác/ Leniwym być. Mącz* 103d, 137b, 138c, 153d, 183d, 235d (12); *Ale oczu głębokich y vřzu powiřlych/ Ten iefz znák koni wřzech leniwych. SienLek* 187v, 187 [2 r.]; *GórnDworz* R5; *KuczbKat* 185; *RejZwierc* 53, 107v, 221, 221v; *BielSpr* 59v; *BudNT Hebr* 5/11; *ModrzBaz* 31; *Calep* 591b; *Gminem pöpolitym leniwym fye brzydząc ZawJeřt* 24; *GostGosp* 84; *GórnTroas* 74; *GrabowSet* K3, Y2; *WyprPl* C; będę [...] podobnym řludze onemu złemu y leniwemu/ pieniådze twoie w řiemu kryiåcemu. *LatHar* 613; *KlonWor* 33; *Wieczne miłöřierdzie iegu/ On nie leniw řgoić [!] rány/ Y poddřwignåć vpadłego SzarzRyt* B2.

leniwy do czego (2): *ModrzBaz* 65v; *Czemużeřcie do dawaniå leniwi? SkarŻyw* 589.

leniwy ku czemu (4): *OpecŻyw* 168v; *Twarz krziua, długa á řucha, człowieka znamionuie ku wřzemu dobremu leniwego rozumu pöřtego GlabGad* N2v; *RejPos* 185, 227.

leniwy na co (1): *Pecus languida ad pastum, Leniwe bydłę na pářtwę. Mącz* 183d.

leniwy w czym (7): *BielKron* 248v; *Strum* Cv; *A ktoby przy řwym řtårřzym niebyřł/ ábo w pöwinnořci řwey leniwy byřł [in officio cessantes]/ niech tåkie wrzędowi opowie. ModrzBaz* 84, 144;

A iefliby przerzeczeni Stároftowie [...] byli w tych rzeczách leniwi álbo niedbáli: tedy oné wżyftki o tákové niedbáltwo przez Vrzędniki duchowné mieység dopuńczamy kłąc. *SarnStat* 898, 285, 930.

Rzekome tłumaczenie gockiego „gepanta” (2): BielKron 358v; Litewłki narod zdawná poźedł z Zamorfkich kráin Morzá pułnocnego/ ktorých też Historykowie zowá Gepide/ po Gotfku leniwi/ ábowiem będąc z Gotty walecznymi iednego rodzáiu/ nierychło zá nimi do Prus z fwyymi okręty przyciągnęli *StrykKron* 46 [*idem BielKron*].

W połączeniach szeregowych (32): A iefłli zafię iefł [*ciężarna*] barzo mdła/ leniwa/ obciążála/ znamię iż dziewczka będzie. *FalZioł* V 15, V 54v; *GlabGad* N5, O3v, O8, O8v, P5v, P6v; *BielKron* 100; Ultra Epimenidem dormire, Leniwym/ Ołpálym á zgniłym być. *Mącz* 106c, 54a, 72b, 140c, 147a, 188d (17); *SienLek* 29v; *RejZwierc* 3v; Iáko zásię leniwi/ nieumieiętni/ nieuřtáwiczní á płochey myřli ludzie [*ignavi, imperiti, leves*]/ ktorých żadna cześć do sławy niepobudza/ niemogá być ochotni/ áni pożyteczni/ áni ták pilni do czynienia dofyć rořkazániu. *ModrzBaz* 116; *RejZwierc* 52v; [*flegmatyk*] w łpráwách nie rychły/ leniwy/ ořpály *Oczko* 34; *Calep* 804b.

W połączeniu pleonastycznym; przymiotnik okreřla pojęcie posiadające z natury cechę zawartą w znaczeniu przymiotnika (2): Pingue otium, Leniwe próżnowánie. *Mącz* 300b; Desidiosus, idem quod deses inertissimum et desidiosissimum otium Leniwe/ á zgniłe niedbáltwo. *Mącz* 379c.

W przeciwstawieniach: »pilny (2), prędkí (2), męźny ... leniwy« (5): *BielSpr* 1; Bo łá niektorzi do obráżenia drugich bárzo prędcy: á do iednánia ábo leniwi/ ábo zgołá niedbáli. *ModrzBaz* 65v, 82v; *RejZwierc* 26; iedno chćieć/ náuczy káźdego leniwego pilny/ co ráno wřtawá *GostGosp* 102.

W charakterystycznych połączeniach: leniwy(-a, -e) chłop (4), czeladź, człowiek (ludzie) (15), gmin, koń, mąź, muł, niedbalec, osieł (2), oźralea, pies (2), sługa (3), woł (2); leniwy do dawania, ku káźdej sprawie, w narodzeniu, w obaczywaniu (2), w postanowieniu (2), w powinności, ku słuźbie (boźej) (2), ku wszemu dobremu.

Przysłowia: pilnemu sřudze záwždy rořcie guz ná brzuchu/ á leniwemu ná grzbiecie. *RejZwierc* 26; Y coź małz zá zyłk leniwy páduchu/ Guzy ná grzbiecie/ á rączy ná brzuchu. *RejZwierc* 221v.

Mąź leniwy ná łwiecie/ nie będzie bogáty *BielKom* C.

Albo też rydzikow náolić/ grzibkow náłufzyć/ á coź to zá práca? [...] ále leniwemu niedbálcowi wżytko łie trudno widzi. *RejZwierc* 110v.

Wyrażenie: »leniwy brzuch [= żarłok]« = *venter piger Vulg* (2): A my co czyniem leniwi brzuchowie/ pátrząc ná ty ták młode y słábey [!] płci pánienki/ iáko ták ciężko ná łwe zbáwienie robiąc *SkarŻyw* 22; *WujNT Tit* 1/12.

Szeregi: »bezpieczny a leniwy« (1): gdy nalepiey Kártáginowie obaczą Rzymiány beřpieczne á leniwe/ nie zápomniá Twoiey káźni *BielKron* 129v.

»leniwy, (a) gnuśny« [*szyk* 5:4] (9): *OpecŻyw* 168v; ále rzecz iefł niepodobná gnuřnego á leniwego ofłá ná wyfokóć látać/ gdyź skrzydeł nie ma. *HistAl* E6; *Mącz* 381a; Tákwí łá podobni oracźom gnuřnym á leniwym/ ktorzy z wielką pilnořcią łzczepią drzewá rozmáite/ á potym o nie máło dbáią *RejPosWstaw* [41²]v; *Calag* 187a; *Calep* 789b, 963a, [1047]b, 1074a. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*].

»leniwy, (a, a(1)bo, i) niedbały« [szyk 5:3] (8): *Mącz* 65b, 97d, 299a, 434c; Był leniwy niedbały Połpolitey rzeczy/ Spraw nigdy aby namniey nie miewał ná pieczy. *PaprpPan* Dd3v; *ModrzBaz* 65v; A iefliby Woiewodá álbo inni Woiewodowie náłzy [...] y w obaczywaniu y poštánowiéniu téy ceny niedbáli y leniwi [*negligentes aut incurabiles JanStat* 277] byli vznáni *SarnStat* 285, 898, 930. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*].

»leniwy a niesposobny« (1): A tymci ípołobem y bogacze z ítawiąią fię leniwłzemi á nieípołobnieyřzemi [*señiores*]/ do oney sławy/ lámeý tylko cnoćie/ dowćipowi y pracy/ należącey *ModrzBaz* 61v.

»leniwy, (a) ni(k)czemny« [szyk 2:2] (4): *BielKron* 148, 169, 254v; Zás gdy ludzi leniwe á nikkczemne [*secordes et ignavos*] nád nię przekłádąią: tedy álbo w pracách mdleie y wátleie/ álbo do częgo nowego bywa zápedzoná. *ModrzBaz* 39. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»ospały a (i) leniwy« (3): *Mącz* 271a, 402a; czy przeto/ želmy tych lat bárzo íá ospáli/ á do wiadomości rzeczy thych nád miárę leniwi *Oczko* A3v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 6 r.*].

»proznujący, (a) leniwy« = *otiosus et ignavus Modrz* [szyk 2:1] (3): *Mącz* 353d; NIewiem iesli práwo iákie ma być vřtáwione przeciwko ludziom proznuiącym á leniwym/ ktorzifię namniey nieřtáraią o to/ żeby fię ábo Rzeczypołpolitey/ ábo ludziom przysłużyli. *ModrzBaz* 83, 20v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

W przen (17) : Goípodárřtwo leniwe [= *gospodarstwo leniwego*]. *RejWiz* 56 *marg*, 6v; Cc5v; *BibRadz Eccli* 2/13; Dla niedbáłości pogniją řtrzechy domowe/ á dla ręki leniwey będzýe kápáło do domu. *BielKron* 81v; *RejPos* 227; A ten leniwy ofieł/ á to íprołne ciáło iáko piekło nigdy nálycone być nie może *RejZwierc* 104v; Gnięw twóý/ pánie/ rozdał morzá: gnięw przeráźliwy Rozłáđził ziemię/ y odkrył iey grunt leniwy [= *wnętrze ziemi, jej głębokie warstwy*]. *KochPs* 24; *KlonWor* 34.

leniwy ku czemu (4): *MurzNT Luc* 24/25; *RejPos* 111; O głupi á leniwego řerca ku wierzeniu temu wřzyřtkiemu co powiádáli prorocy. *MWilKHist* Kv [*przekład tego samego tekstu MurzNT, RejPos, WujNT*]; *WujNT Luc* 24/25.

W połączeniu szeregowym (1): wřzytkie teź řily y řerdeczne y ćielełne/ iáko w powinnościách řwych íá leniwe/ nikkczemne/ rozne/ miedzy łobą walczące/ y niedługo trwáiące [*tardae, stupidae, variae, inter se pugnantés parumque diuturnae*]. *ModrzBaz* 57.

W charakterystycznych połączeniach: *leniwy(-a, -e) osieł* (2), *ręka* (2), *serce* (4), *szkapa* (2); *leniwy ku wierzeniu* (4).

Szeregi: »leniwy abo gnuśny« (1): A on rzekł do nich/ O ízáłeni i leniwe^{go} řerca ku wierzeniu (*marg*) przerozumni i leniwi abo gnuśni řercem (-) *MurzNT Luc* 24/25.

»leniwy i niepotęzny« (1): zořtálał teřz y władza włáłney woley/ ířz czynić co chcem możem: ále ták słába y řchorzáła/ ířz do dobrego bárzo leniwa y niepotęzna/ á do złęgo bárzo íkłonna. *SkarŻyw* 262.

»tępy a leniwy« (1): háruy thą tępą á leniwą ířkápą to ospáłe řwowlne á nikkczemne ciáło řwoie *RejZwierc* 130.

α. *W funkcji rzeczownika* (21) : Leniwy dla żininá [!] niechciał orác potem będzýe żebrał *March*¹ A4v [*idem March*²], A4v; *OpecŻyw* 191v; *March*² V4v; Ządości theź porażąią leniwego: bo nie niechćiały ręce ięgo robić *Leop Prov* 21/25; *BibRadz Eccli* 22/2; *BielKron* 314v; *GórnDworz* P5v;

RejZwierc [233]; Przynosiła do nas takie grzechy/ ktorychemy sobie nieważyli/ á ná iey [powiedzi częstej/ iáko leniwi tekni. *SkarŻyw* 580.

W przeciwstawieniu: »rączy ... leniwy« (4): *RejZwierc* B3v, 231v, [233]; O dziwna mocy bozka/ ná beŕtyách znamy/ Co rątcze/ co leniwé/ rozładek dawamy Po znákách: ná człowieku/ czemuż niémáíz znáku? Ták zły iáko y dobry/ w iednym ſtoi ſzláku *GosłCast* 68.

W połączeniach szeregowych (4): Grzbiet barzo tłuŕty znamionuie lichotę, leniwego/ fałzzerza/ zdradnego. *GlabGad* P5, M3v, N2, P5.

Szeregi: »leniwy i (a) niedbały« [szyk 1:1] (2): *SkarŻyw* 141; ábo to przypifowali ſwéy gnuŕności wŕzyſey niedbáli y leniwi [omnes desides et lenti *JanStat* 619] którzy w nágradzeniu ſwéy ſzkody nie ſtáráli ſie áby czuyjni byli. *SarnStat* 700.

»proznujący i leniwy« (1): Proznuiący y leniwi/ Ktorzy cudzym potem żywi: Bárzo máią być karáni *BierEz* K2v.

a. Niechętny do czynienia złego lub czegoś niepotrzebnego (6) :

leniwy do czego (2): Tyś łáfkáwy/ tyś dobry: do gniewu leniwy/ Do miłóſierdzia prędku *KochPs* 210; *WujNT Iac* 1 arg.

leniwy ku czemu (3): Była ku mowieniu leniwa/ ále ku ſłuchániu ochotna/ pomniąc ná ono: ſłuchay Izráelu á milcz. *SkarŻyw* 142; *WujNT Iac* 1/19 [2 r.].

leniwy na co (1): [*Król Władzislaw*] ſam ich krzywdy ſłuchał/ iedno ná ſkazanie leniwy. *BielKron* 387.

W przeciwstawieniach: »prędku (4), ochotny ... leniwy« (5): *KochPs* 210; *SkarŻyw* 142; A niech wŕzelki człowiek będzie prędku ku ſłuchániu: á leniwy ku mowieniu/ y leniwy ku gniewowi [tardus autem ad loquendum et tardus ad iram]. *WujNT Iac* 1/19 [idem] *Iac* 1 arg.

W charakterystycznych połączeniach: *leniwy do gniewu* (2), *ku gniewowi*, *do mowy*, *ku mowieniu* (2), *na skazanie*.

2. Powolny, wolno poruszający się; spissus, testudineus Mącz; lentus pulmoneus, tardus Cn (37) : [*Saturnus*] Według biegu naleniwŕzy. *FalZioł* V 50v; SEp ieſt ptak czárny á leniwego latania *FalZioł* IV 27a, IV 4b; CZemu przy obiedzie nie zdrowe leniwe iedzenie *GlabGad* G4; *BielKron* 400; Spissior gradus, Leniwŕzy chód. *Mącz* 409b, 183d, 452d [2 r.]; Aboćiem leniwe ruŕzanie/ źimno známionuie/ á gęŕtoſć Wilkoſci. *SienLek* 24v; *Strum* C4; *ActReg* 128; *GrabowSet* N4v; Ponieſie Wiŕlá y ná prufkim ſwiećie Stáwi z komięgá y z tráftá leniwá/ Swá drogá krzywá. *KlonFlis* E3; Támże v zamku Mintáwá leniwa W łákomá Wiŕłę nurćik ſwoy wylewá. *KlonFlis* G.

W charakterystycznych połączeniach: *leniwy(-a, -e) bieg*, *chod* (4), *jedzenie*, *latanie*, *ruszanie*, *wyprawa*.

W przeciwstawieniu: »rychły ... leniwy« (1): Ieden waŕniwy/ drugi pokorny/ ieden rychły drugi leniwy *RejZwierc* 67v.

W porównaniu (1): w chodzie było bárzo leniwe iakoby żółw/ to zwierzę *HistAl* I2.

W przen (1) :

Zwrot: »na leniwszym uciekać« = *odchodzić*, *przemijać powoli* (1): Lecz gdy od ſtrapiónégo poćiechy biegáią/ Smierć naprzód/ na leniwŕzym drugié wćiekáią. *GórnTroas* 62.

a. O pulsie (5) :

W charakterystycznych połączeniach: puls leniwy(-e), skok (2), tępanie (2).

Szeregi: »leniwy a (i) cienki« [szyk 1:1] (2): Też będzili tępanie cienkie y też leniwe. FalZioł V 12v; SienLek 24v.

»leniwy a mgły« (1): zafię puls leniwy á mgły zimność fercza á mgłofć członkow [znamionuje]. GlabGad E4.

»nierychły a barzo leniwy« (1): Theż będzili tępanie miąfłsze/ pełne/ ale nierichłe/ á barzo leniwe, Niemocz oná ieft z flegmy zimney. FalZioł V 12v.

»leniwy a postawający« (1): Iefli lepák Skok będzie miąfłszy/ á pełny/ ále leniwy á poftawájący: niemocz oná ieftci z Pypciá álbo flegmy SienLek 24.

b. O rozumie; retusus Mącz (4) : *GlabGad N2v; Retusum ingenium [...], Leniwy/ twárdy dofcíp. Mącz 469a; StryjKron 288.*

W charakterystycznych połączeniach: leniwy dowcip (2), rozum (2).

Szereg:»leniwy a tępy« (1): Y owfzem/ czem kto ma leniwfzy á tępfzy [tardius ac obtusius] rozum/ tem wiefłzego do tego ftáránia/ przyłóżyć ma/ iákoby go wyoftrzył. ModrzBaz 8v.

c. O prochu (1) : *Drugim obyczáiem proch vczynić może leniwy/ ktory fam zapala idąc z nienagła/ dziála/ hakownice y káżdą rzecz BielSpr 73.*

d. Z rzeczownikami abstrakcyjnymi (9) : *Kroki w chodzeniu fzyrokie ale nie richłe vkazuią teź grubofć rozumu, złá pamieć, fkępfstwo nierobotnofć y leniwe wierzenie. GlabGad P7v; HistLan D3; Pięc gwiazd infzych zoftáło które nie należą Do téy liczby/ lecz wolno z Zodiákem bieżą [...]. Ich látá fá leniwé: á gdy fye rozyyda/ Nierychło ku onému kréfowi zás przyyda. KochPhaen 17; KochFr 52; W czym wfzyłtkim ludzie vkrzywdzeni fkárzą fię ze lzámi ná tę leniwá fprawiedliwość GórnRozm C3v, D4; Ledwie mię ná godzinę przed fwitánini [!] fwymi Sen leniwy oblápił fkrzydły czárnáwymi. KochTr 20; GórnTroas 14, 24.*

W charakterystycznych połączeniach: leniwe(-y, -a) lata (2), nieszczęście, sen, sprawiedliwość (2), starofć, wierzenie.

***** Bez wystarczającego kontekstu (1) :** *ani na b/ ani na l/ kładá [kreskę] gdi po nich idzie i: iako tu/ biędny/ lieniwy/ piełczony JanNKarKoch G2v.*

Synonimy: 1. gnuśny, nieochotny, niepospieszny, nierobotny, nikczemny, obciężáły, ociężáły, ospáły, paniczkujący, próżnujący, zgniły; 2. cienki, mdły, nierychły, wolny.

Cf 1. LENIEC, LENIEK, LENIWIEC, LENIWOCHODY, LENY, LEŃ, NIELENIWY, PRZYLENIWSZYM